

Н.М. Вапнярчук

ДЕЯКІ ПИТАННЯ ДИСЦИПЛІНАРНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

Досліджуються окремі питання дисциплінарної відповідальності дипломатичних працівників. Аналізуються погляди вчених стосовно визначення термінів «дисципліна» й «дисциплінарна відповідальність». Пропонується розширити перелік дисциплінарних стягнень, дається визначення дисциплінарної відповідальності дипломатичних працівників.

Ключові слова: дипломатичні працівники, дисциплінарна відповідальність, дисциплінарні стягнення.

Исследуются отдельные вопросы дисциплинарной ответственности дипломатических работников. Анализируются взгляды ученых относительно определения терминов «дисциплина» и «дисциплинарная ответственность». Предлагается расширить перечень дисциплинарных взысканий, дается определение дисциплинарной ответственности дипломатических работников.

Ключевые слова: дипломатические работники, дисциплинарная ответственность, дисциплинарные взыскания.

In this paper we study some issues of disciplinary liability of diplomatic personnel. Examines the views of scholars concerning the definitions of «discipline» and «disciplinary proceedings». It is proposed to expand the list of disciplinary sanctions, defines disciplinary diplomats.

Key words: diplomatic personnel, disciplinary liability, disciplinary action.

Становлення України як незалежної й суверенної держави передбачає необхідність удосконалення державної політики, у том числі й у сфері дипломатичної служби, яка належною мірою може бути здійснена тільки за наявності ефективно діючої дипломатичної системи й службовців, які забезпечують функціонування цієї системи.

Дипломатична служба в Україні є частиною державної служби і призначена забезпечувати практичну реалізацію зовнішньої політики України, представляти та захищати інтереси України у сфері міжнародних відносин, а також її юридичних осіб і громадян за кордоном¹.

Дипломатична служба, як і будь-яка державна служба, є функцією особливої соціальної верстви людей, які зайняті в апаратах органів державної влади, — державних службовців зі своїми інтересами та запитамі, своїм способом мислення й менталітетом, рівнем культури, матеріальними і духовними запитамі. Як зазначає М. Новікова, це соціальна сукупність спеціально відібраних, професійно підготовлених і наділених відповідними повноваженнями спеціалістів².

Поняття «дипломатична служба» отримало законодавче визначення у ст. 1 Закону України «Про дипломатичну службу» від 20 вересня 2001 р.³: дипломатична служба України — це професійна діяльність громадян України, спрямована на практичну реалізацію зовнішньої політики України, захист національних інтересів України у сфері міжнародних відносин, а також прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном.

Важливим компонентом успішної діяльності дипломатичних органів є дотримання службової дисципліни їхми співробітниками. Відповідно до п. 2 ст. 1 Закону, дипломатичний працівник — це державний службовець, який виконує дипломатичні або консульські функції в Україні чи за кордоном та має відповідний дипломатичний ранг. Дипломатичними

працівниками можуть бути громадяни України, які мають відповідну фахову вищу освіту, необхідні професійні та ділові якості, володіють державною та іноземними мовами і за станом здоров'я можуть бути направлені у довготермінове відрядження.

На сучасному етапі розвитку виробничих і соціальних відносин дисципліна праці набуває глобального значення та наповнюється принципово новим змістом. Трудова дисципліна, з одного боку, існує як об'єктивно необхідна і така, що регулюється нормами правової системи відносин, яка складається в процесі діяльності трудового колективу; з іншого — вона є складовою частиною кожного конкретного трудового правовідношення, що виражає якість здійснення повноважень по виконанню обов'язків кожним учасником певного трудового колективу, його підпорядкування встановленим нормами трудового права порядку на даному підприємстві, в установі або організації.

Дисципліна праці як правова категорія є багатоаспектним явищем. До її визначення та змістовного наповнення протягом багатьох років зверталися й продовжують звертатися вчені-трудовики.

Зокрема, цей важливий правовий інститут був предметом дослідження таких знаних правознавців, як О.Т. Барабаш, Н.Б. Болотіна, В.С. Венедіктов, О.І. Процевський, С.М. Прилипка, М.І. Хавронюк, О.М. Ярошенко та ін.

Але, на жаль, системного, комплексного дослідження дисциплінарної відповідальності працівників дипломатичної служби у вітчизняній доктрині поки що бракує.

Дисципліна — це важлива умова існування і розвитку будь-якого цивілізованого суспільства. Усякому суспільству необхідна дисципліна для чіткої організації й успішної роботи. А дисципліна праці є необхідною умовою для будь-якої спільної праці. Суспільна робота потребує певної дисципліни, визначеного порядку, які необхідні для того, щоб усі спільно працюючі підлягали цій дисципліні, порядку, тобто, щоб кожен знав своє місце й займався тим, чим йому належить займатися відповідно до трудового договору, правилам внутрішнього трудового розпорядку й інших локальних актів.

У тлумачному словнику С.І. Ожегова та Н.Ю. Шведової дисципліна визначається як обов'язкове для всіх членів якого-небудь колективу підпорядкування встановленому порядку, правилам⁴. На думку М.І. Хавронюка, дисципліна — це становище, за якого всі суб'єкти правовідносин влади й підпорядкування неухильно додержуються порядку і правил, що встановлені законами, а також відповідними статутами та положеннями⁵.

До цього часу більшість фахівців, які вивчають проблеми, пов'язані з дисципліною праці, відносили останню лише до складних соціальних явищ. Навіть у нинішніх умовах трудова дисципліна продовжує залишатися таким явищем, від якого багато в чому залежать людські життя.

Вивчення дисциплінарної відповідальності у межах трудового права започаткував Л.С. Таль. Саме він уперше вивів право роботодавця притягати працівника до дисциплінарної відповідальності з організаційної ознаки трудових відносин й сутності хазяйської влади. Відправним пунктом стала констатація несамостійності найманої праці, що означало одночасно обов'язок працівника підкорятися внутрішньому розпорядку підприємства та хазяйській владі⁶.

О.М. Ярошенко й С.М. Прилипка вважають дисциплінарну відповідальність працівників одним із видів відповідальності юридичної, тобто обов'язком понести покарання, передбачене нормами законодавства про працю, за протиправне невиконання чи неналежне виконання своїх трудових обов'язків⁷.

М.І. Іншин зазначає, що дисциплінарна відповідальність державних службовців настає у випадку порушення ними правил службово-трудової поведінки, встановлених як загальними, так і спеціальними нормативно-правовими актами, а також правилами внутрішнього трудового розпорядку⁸.

Отже, дисциплінарна відповідальність — це один із видів юридичної, яка застосовується до працівників за невиконання чи неналежне виконання покладених на них

обов'язків і полягає у накладенні на винних дисциплінарних стягнень у порядку, встановленому законодавством України.

Чинне трудове законодавство України передбачає два види дисциплінарної відповідальності: загальну та спеціальну.

Загальна дисциплінарна відповідальність настає на підставі правил внутрішнього трудового розпорядку та розповсюджується на всіх працівників, у тому числі й на тих, для яких установлена спеціальна. На відміну від загальної, спеціальна дисциплінарна відповідальність настає на підставі спеціальних нормативних актів і розповсюджується на окремі категорії працівників.

Встановлення спеціальної дисциплінарної відповідальності зумовлене насамперед специфікою трудових функцій, які виконують окремі групи працівників (приміром працівники дипломатичної служби), а також більш тяжкими і шкідливими наслідками, наступаючими в результаті невиконання чи неналежного виконання своїх обов'язків цими категоріями працівників.

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про дипломатичну службу» на працівників дипломатичної служби покладається дисциплінарна відповідальність за невиконання або неналежне виконання службових обов'язків, перевищення службових повноважень, порушення обмежень, пов'язаних з перебуванням на дипломатичній службі, а також за вчинки, що ганьблять їх і дискредитують орган, у якому вони працюють.

На жаль, зазначеній Закон практично не містить у собі повноцінного дисциплінарного законодавства, оскільки єдина стаття у ньому не в змозі врегулювати всі правовідносини, що виникають при притягненні дипломатичного службовця до дисциплінарної відповідальності, а тому ця функція, природно, передається іншим законодавчим актам у сфері праці, зокрема, Кодексу законів про працю України.

Крім дисциплінарних стягнень, передбачених чинним законодавством про працю України, до працівників дипломатичної служби можуть застосовуватися такі заходи дисциплінарного впливу: затримка до одного року присвоєння чергового дипломатичного рангу, рангу державного службовця або у призначенні на вищу посаду; попередження про неповну службову відповідність.

Вважаємо, доцільно розширити перелік дисциплінарних стягнень, виклавши їх у наступній послідовності, а саме залежно від тяжкості вчиненого проступку: зауваження; догана; сувора догана; попередження про неповну службову відповідність; пониження в дипломатичному ранзі або в класному чині; пониження в посаді; звільнення.

Наведемо характерні ознаки дисциплінарної відповідальності на дипломатичній службі.

1. Наявність службової підлеглості. Вказана ознака характерна саме для відповідальності дисциплінарної й відрізняє її, приміром, від адміністративної чи кримінальної. КЗпП України передбачено, що дисциплінарні стягнення застосовуються органом, якому надано право прийняття на роботу (обрання, затвердження і призначення на посаду) даного працівника. При цьому на працівників, які несуть дисциплінарну відповідальність за статутами, положеннями чи іншими актами законодавства про дисципліну, такі стягнення можуть накладатися також вищими органами. Дисциплінарне стягнення на працівника дипломатичної служби може бути накладене керівником структурного підрозділу Міністерства закордонних справ, його підвідомчої установи лише у випадках встановлення або підтвердження факту вчинення посадового проступку (у тому числі за недотримання правил поведінки співробітників дипломатичної служби).

2. Підставою дисциплінарної відповідальності є дисциплінарний проступок. Хоча в чинному законодавстві про дипломатичну службу бракує легального визначення поняття «дисциплінарний проступок», в теорії трудового права він полягає у невиконанні або неналежному виконанні працівником покладених на нього трудових чи службових обов'язків (ст. 24 Типових правил внутрішнього трудового розпорядку для робітників і службовців підприємств, установ, організацій⁹). Отже, діяння вважається дисциплінар-

ним проступком за наявності трьох умов: якщо а) воно є протиправним; б) є винним, тобто вчинено навмисно або з необережності; в) не виконані або неналежно виконані посадові обов'язки.

За дисциплінарний проступок передбачено накладення дисциплінарного стягнення. Перелік останніх передбачено Законом України «Про дипломатичну службу» та трудовим законодавством.

3. Особливий процесуальний порядок притягнення дипломатичного службовця до дисциплінарної відповідальності — це сукупність процесуально-правових норм, що регламентують процесуальні дії, які виконуються уповноваженою на те посадовою особою і які становлять собою дисциплінарне провадження. У результаті останнього повинно бути повністю, об'єктивно і всебічно встановлено: а) факт вчинення дисциплінарного проступку; б) вина державного службовця; в) причини й умови, що сприяють вчиненню дисциплінарного проступку; г) характер і розмір збитків. Іншими словами, всі обставини справи мають бути справедливо й об'єктивно оцінені особою, уповноваженою притягати дипломатичного працівника до дисциплінарної відповідальності.

4. Межі «дисциплінарної» влади цього органу (посадової особи) чітко встановлюються правовими нормами. Так, дисциплінарне стягнення може бути накладене тільки у випадку встановлення або підтвердження факту вчинення посадового проступку (у тому числі за недотримання правил поведінки співробітників дипломатичної служби).

5. Службовець, на якого накладено дисциплінарне стягнення, може оскаржити його до вищого органу (вищій, ніж посадова особа) чи в суд. Дане право передбачене й статтями 8, 32, 55 та 56 Конституції України, тобто державний службовець має право на пряме звернення до суду з позовом про визнання недійсним (незаконним) оголошеного йому стягнення та відшкодування йому матеріальної та моральної шкоди.

6. За один дисциплінарний проступок може бути накладене тільки одне дисциплінарне стягнення. Так, відповідно до ст. 61 Конституції України «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення».

На підставі викладеного, вважаємо, під дисциплінарною відповідальністю працівника дипломатичної служби розуміється застосування керівником структурного підрозділу Міністерства закордонних справ або його підвідомчої установи до співробітника дипломатичної служби заходів дисциплінарного впливу (стягнення) за протиправне, невиконання або неналежне виконання своїх службових обов'язків (вчинення дисциплінарного проступку).

1. *Поклонська Н.І.* Щодо особливостей роботи працівників у закордонних дипломатичних установах України // Теоретичні та практичні проблеми реалізації прав людини у сфері праці і соціального забезпечення: Тези доповідей та наукових повідомлень учасників II Міжнародної науково-практичної конференції; м. Харків, 8-9 жовтня 2010 р. / За ред. В.В. Жернакова. — Х.: Кроссрод, 2010. — С. 388. 2. *Новікова М.Р.* Економічні чинники функціонування державної служби у процесі інтеграції до Європейського Союзу // Державне управління в умовах інтеграції України в Європейський Союз: Матер. наук.-практ. конф. / За заг. ред. В.І. Лугового, В.М. Князева. — К.: УАДУ, 2002. — С. 36. 3. *Про дипломатичну службу: Закон України від 20.09.2001 р., №2728-III* // ВВР України. — 2002. — № 5. — Ст. 29. 4. *Ожегов С.И., Шведова Н.Ю.* Толковый словарь русского языка: 80 000 сл. и фраз. выраж. — М.: Азбуковник, 1997. — С. 167. 5. *Хавронюк М.І.* Дисциплінарні правопорушення і дисциплінарна відповідальність: Навч. посіб. — К.: Атіка, 2003. — С. 15. 6. *Лушников А.М., Лушникова М.В.* Курс трудового права: учебник: В 2 т. — М.: ТК Велби; Проспект, 2004. — Т. 2. — С. 498, 499. 7. *Прилипка С.М., Ярошенко О.М.* Трудове право України: Підручник. — Х.: Вид-во ФІНН, 2009. — С. 529. 8. *Ишнин М.І.* Проблеми правового регулювання праці державних службовців України: Дис. ... д-ра юрид. наук. — Х., 2005. — С. 357. 9. *Типовые* правила внутреннего трудового распорядка для рабочих и

служащих підприємств, установ, організацій: пост. Госкомтруда СРСР и ВЦСПС от 20.07.1984 г., №213 // Юридичний вісник України. — 1999. — № 15.